

Center for Bygningsbevaring i RAADVAD ANVISNINGER til Bygningsbevaring

Istandsættelse af TRÆGULVE

af Søren Vadstrup, arkitekt m.a.a.

Dato: Januar 2010



Gulvhøvlmaskine

Gulvafhøvling

Gamle fyrretræsgulve kan være i en slem forfatning. Meget slid er ikke det værste. Nålefil, gammel linoleum, tykke lag lak og fernis er grimmere og mere besværligt.

Slibning eller afhøvling

Hvad enten plankegulvet skal stå lakeret, ferniseret, hvidskuret eller malet, er det ofte nødvendigt at foretage en gulvafhøvling. Det er vigtigt, at man vælger at *afhøve* gulvet – med en stor, kraftig roterende maskinhøvl – og ikke nøjes med den billigere slibning med sandpapir. Det sidste sker også med store gulvslibemaskiner med brede slibebånd.

Forskellen på slibning og gulvafhøvling er at slibningen bliver meget ru – også selv om der sluttet af med meget fint slibepapir – og derudover frembringer grimme ”lunker” (flade buler) i gulvet. Derudover efterlader de roterende pudsemaskiner ofte grimme, runde slibemønstre i gulvet. Den slebne, ru overflade er mere modtagelig overfor snavs og pletter end den helt glatte høvlrede overflade.

Ved gulvafhøvling med en kraftig roterende maskinhøvl høvler man forholdsvis mere af gulvplankerne, cirka 2-4 mm, hvilket kan være et problem, fordi man visse steder kommer helt ned til fer og not, eller man høvler bark- og borebillegange frem fra dybet, men til gengæld bliver gulvet mere plant, med færre lunker, og meget glat og smukt skinnende. Det høvlede gulv er meget nemmere at holde, at vaske eller feje, hvis man foretrækker det, end den slebne flade.

Derfor skal man altid sikre sig, inden man entrerer med en gulvafsliber/gulvafhøvler, eller selv lejer maskinellen, om det er en slibemaskine eller en roterende *gulvhøvlmaskine*, der bliver anvendt. Altså om gulvet bliver slebet med sandpapir eller høvlet med en høvl. Det sidste indbefatter dog også nogen slibning af kanter, hjørner, hvor gulvhøvlen ikke kan komme ud, samt eventuelt særligt store slidlunker eller –mærker i gulvet.

I sagens natur skal man både ved slibning og afhøvling ”dykke” alle søm i gulvet ned ”under” slibedyden. Gulvafhøvling foregår konsekvent på langs af brædderne og træets årer.

Det kan i parentes bemærket ikke anbefales at leje gulvafhøvlingsmaskiner. De kan være slidt skæve eller med meget slidte og hakkede blade efter et forkert eller meget hårdhændet brug af ukyndige. Resultatet bliver derfor ikke godt. Overlad i stedet gulvafhøvlingsarbejdet til et professionelt firma, og sørg for skriftligt at have forlangt og fået accept på en gulvafhøvling med en høvlmaskine og ikke gulvafslibning. I manges mund, ikke mindst de udførende firmaers, er gulvafslibning og gulvafhøvling det samme. Det er det ikke.

Kontroller også selv, at der benyttes en gulvhøvlmaskine med et roterende høvlblad (se foto) - uden slibebånd eller vandret roterende slibeskiver.



Gulvafslibning

Gulvafslibning foregår som nævnt med en stor gulvslibemaskine, hvor der sidder brede slibebånd under maskinen, der roterer omkring nogle valser. Når slibebåndet bliver slidt eller helt fedtet ind i f.eks. gammel fernis, skal det skiftes ud med et nyt slibebånd. En gulvafslibemaskine kan også have vandret roterende slibeskiver.

I begge tilfælde er slibebånd og slibeskiver som oftest meget ru, idet arbejdet med finere slibemidler tager alt for meget tid. Derfor bliver gulvet også meget ru. Også selv om der efterfølgende benyttes fine slibebånd, hvilket er sjældent. En ru og oprevet overflade, som slibemaskinen efterlader, i modsætning til en helt glat og blank høvlet overflade, er meget mere modtagelig for snavs, fugt og sågar støv, hvis gulvet f.eks. sæbeskures. Hvis gulvet lakeres, kræver det mere lak, end et høvlet gulv.



Slibemaskiner

Den anden ulempe ved gulvafslibning er at gulvet ikke bliver helt plant på samme måde som en gulvhøvlemaskine kan gøre det. Slibemaskinen efterlader 'grimme' buler og lunger i gulvet.

Er man ikke meget omhyggelig, kan man også se slibebåndets spor i gulvet mange steder, hvilket heller ikke pynter.

Men slibning er billigere end høvling, så det er jo et valg mellem det smukke og dyre, der også er lettere at holde som sæbeskuret gulv og det billigere og knapt så pæne. I sidste ende vil valget også afhænge af rummet, der skal høvles eller slibes. Er det den flotte stue, et køkken eller et sovekammer?

Reparationer på trægulve

Efter gulvafhøvlingen kan det vise sig at der dukker et ormeangreb op, hvor plankerne er meget gennemhullede og porøse, brædderne kan være angrebet af råd eller de kan være så tyndslidte vise steder at fer og not blotlægges.

Det er relativt enkelt i dag at reparere disse områder på stedet, således at gulvet ikke behøver at tages op. Dog kan man eventuelt skifte et enkelt bræt eller to langs en vægside.

Hvor man før skulle stemme disse reparationer ud med et stemmejern og en kølle, kan man i dag benytte en Finecutter, der kan skære sig lodret og meget hurtigt og præcist ned i træet. Man skærer derved det dårlige træ væk langs helt rette og præcise linier.

Det er vigtigt at de stykker træ, som man reparerer med, er samme slags træ, som gulvbrædderne består af. Træsart, åreforløb, åretegning og farve. Man skal derfor finde et godt stykke genbrugstræ, f.eks. fra et stykke gammelt gulvbræt, enten fra ens eget hus eller fra et andet genbrugssted. Nyt træ vil være alt for gult og ofte se helt forkert ud i reparationen.

Drejer det sig om et eller flere hele brædder kan man også være heldig at finde disse som genbrug, men ellers kan man, hvis det er fyrretræ, patinere disse grå med kalkvand eller hvidtekalk. Se RAADVAD's ANVISNING: Sæbeskuring af trægulve.



Overfladebehandling af trægulve

Når vi taler om ældre trægulve, består disse først og fremmest af fyrreplanker. I særlige rum kunne man dog allerede i 1700-tallet og 1800-tallet også have parket, små stave af træ, lagt i mønstre. Træsorten kan være bøg eller eg. Frem til 1960 kan vi begrænse udvalget af overfladebehandlinger til trægulve til 10 muligheder

Før 1850

Hvidskurede fyrretræsgulve,
Malede plankegulve
Lakerede parketgulve (naturlak)



Originalt parketgulv af egestave. Lagt i 1758 i Dehns Palæ i Bredgade.

Genopdaget ved optagningen af de overliggende fyrreplanker fra 1800-tallet.

Efter 1850

Linoleumsgulve (opfundet 1844)
Ferniserede gulve (efter ca. 1875)
Bonede gulve (parket)
Oliebehandlede gulve

Lakering/fernisering

Når det gælder lakerede, malede eller olierede gulve skal man være meget forsigtig med valg af produkter, fordi disse produkter afgiver stoffer under hærningen, der påvirker indeklimaet. Der er derfor etableret en frivillig mærkningsordning for indeklimavenlige produkter, det såkaldte *Indeklimamærke* (Dansk Indeklima Mærkning, DIM), der udstedes af Teknologisk Institut.

Hovedformålet med en behandling med fernis eller lak er i øvrigt at øge slidstyrken og lette rengøringen - uden at ændre for meget på gulvets udseende.

Behandling med fernis (langtidskogt linolie tilsat hærder) gør brædderne mere slidstærke og lettere at holde rene, men ændrer også på afgørende vis farven og den stoflige virkning, idet de mange lag på lag af fernis efterhånden giver et meget mørkt gulv. Fernisering blev i midten af 1800-tallet almindelig som overfladebehandling af trægulve.

Ved lakering med visse af de moderne gulvlaktyper kan en mørkfarvning af træet delvis undgås, men træets egen naturlige gulning kan ikke hindres gennem behandling med klar lak.

Hvidpigmenteret lak

I en lang periode har hvidskurede gulve været anset for upraktiske og vanskelige at holde, men er igen blevet almindelige. Der er også udviklet moderne behandlinger, som skal give gulvet et hvidskuret udseende. Een af disse består i at give gulvet en vandig akryllak, tonet med hvidt - og efterfølgende overlakering med klar lak. Et brædegulv med denne behandling får et vist hvidskuret udseende, men kan i farve og stofkarakter slet ikke leve op til de gamle behandlinger. Det gamle udseende kommer man lidt nærmere med f.eks. ludbejdsler.

Maling

Maling af trægulve med dækkende maling har samme formål, men medfører selvsagt et ændret udseende. Ønsker man at male trægulve, anbefales det at anvende en urethangulvmaling eller en vandig akrylmaling. Malede gulve skal ret ofte vedligeholdes med ny behandling, især hvor der er tale om ujævnt slid.

Ved både lakering og maling af brædegulve på jord eller over uventilerede hulrum må man være opmærksom på den øgede risiko for råd- og svampeangreb, som opstår, når trægulve påføres en tæt hinde.

Oliebehandling

En anden nyere behandlingsform til trægulve er forskellige oliebehandlinger, med rå eller kogte olier eller sågar "vandige" olier. Ved oliebehandling af gulve, skal man for det første være helt sikker på, at der ikke er fungicider (svampegiftstoffer) i olien, til indendørs brug, for det andet følge producentets vejledning m.h.t. påførsel, hærdetid osv.



Ferniserede eller lakerede gulve står meget flotte og blanke et stykke tid, men på et tidspunkt bliver de slidte, f.eks. ved et dørhul eller under møblerne – hvorefter de meget hurtigt ser grimme og slidte ud.

Er sliddet 'kommet for langt ud' kan de ikke lige genbehandles oven på det gamle lag. Hele gulvfladen må slibes af og 2 – 3 lag ny fernis eller lak påføres.

Anbefalinger

I ældre huse med plankegulve af fyrretræ anbefales det at sæbeskure disse med sæbespånér. Selv i entre og køkkener repræsenterer sæbeskuring en smuk, nem og holdbar behandling, i god overensstemmelse med de historiske rødder.

Parketgulve anbefales det at give bonevoks eller en klar lak, evt. en oliebehandling, hvor slid ikke vil ses så tydeligt og genbehandling kan ske uden afslibning.

ANVISNINGER til Bygningsbevaring Brug af Center for Bygningsbevarings ANVISNINGER

Center for Bygningsbevaring

Center for Bygningsbevaring er et uafhængigt viden-center, der arbejder med bevaring og udvikling af den byggede kulturarv via forskning, kurser og efteruddannelse, samt projekter og handlingsplaner på historiske bygninger. Centeret løser opgaver for statslige styrelser, kommuner, fonde, ejendomsselskaber samt ikke mindst for private ejere af fredede og bevaringsværdige ejendomme. Centeret er desuden tilknyttet Det Kongelige Bygningsinspektorat II som rådgiver omkring blandt andet bygningssyn.

Brug af Center for Bygningsbevarings ANVISNINGER

Center for Bygningsbevarings anvisninger er fortrinsvist rettet mod private husejere, men må gerne benyttes, citeres fra og "klippes i" af tegnester, håndværksfirmaer eller andre til professionelle formål, f.eks. til arbejdsbeskrivelser til restaureringsarbejder. Det er **ikke tilladt** at bringe uddrag fra, klippe i eller viderebearbejde/rette i Center for Bygningsbevarings anvisninger i trykte publikationer, på internettet eller anden offentlig formidling uden skriftlig tilladelse fra Center for Bygningsbevaring.

Forbehold

Der gøres opmærksom på, at brug af Center for Bygningsbevarings anvisninger altid og i hvert enkelt tilfælde vil bero på en konkret vurdering på stedet. Centeret kan derfor ikke påtage sig noget ansvar for anvendelsen af beskrivelser, anvisninger m.m. i de tilfælde, hvor Centeret ikke selv har et aftalt ansvar for bedømmelsen.

Center for Bygningsbevaring kan bestilles til at udarbejde ARBEJDSBESKRIVELSER.

Center for Bygningsbevarings anvisninger kan suppleres med detaljerede arbejdsbeskrivelser, der er en punktopstillet udførelsesvejledning, inklusiv materialespecifikationer og udfaldskriterier. Arbejdsbeskrivelser udarbejdes af Center for Bygningsbevaring efter aftale og med honorar.

Bygningssyn og rådgivning

Center for Bygningsbevaring i Raadvad har etableret en landsdækkende rådgivning, der påtager sig at udføre uvildige bygningsundersøgelser. Specialuddannede fagfolk gennemgår hele huset eller dele af det, og udfærdiger en rapport over bygningens tilstand, problemer og anbefalede indgreb, listet op i en prioriteret plan og vedlagt anvisninger på selve udførelsen. De konkrete arbejder udføres af håndværkere efter husejerens eget valg.

Koordinering

Center for Bygningsbevarings anvisninger på www.bygningsbevaring.dk er koordineret med Kulturstyrelsens 'Information om Bygningsbevaring' på www.kulturarv.dk samt Velfærdsministeriets vejledning: 'Bevaringsværdige bygninger – sikring af bevaringsværdier' www.sm.dk (søg i publikationer Bevaringsværdige bygninger, 2006)

Rådgivning

Centeret tilbyder i perioder gratis rådgivning via E-mail eller telefon. Gældende regler for at benytte denne service fremgår af hjemmesiden www.bygningsbevaring.dk, hvor man også kan finde aktuell E-mailadresse og telefonnummer.

Tak til

Center for Bygningsbevarings anvisninger opdateres og redigeres løbende, og de viste blade erstatter alle tidligere informationsmaterialer fra Raadvad-Centeret vedrørende praktisk bygningsstandsættelse og bevaring. Center for Bygningsbevarings anvisninger er opdateret og udbygget i 2009-10 med støtte fra Åse og Ejnar Danielsens Fond, Sonning-fonden, samt Margot og Thorvald Dreyers Fond og igen i 2011-12 med støtte fra Åse og Ejnar Danielsens Fond.